

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΡΟΥ

Μετά τὴν ὡς ἄνω προσφώνησιν τοῦ κ. Γεωργ. Ἰωακείμογλου, ὁ νέος Ἐκαδημαϊκὸς κ. **Νικόλαος Λούρος**, παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἀφοῦ ἠὺχαρίστησεν, ὡς κατωτέρω, τοὺς ἐν τῇ ἀντιφωνήσει αὐτοῦ κατονομαζομένους, ὡμίλησεν ἐν συνεχείᾳ μὲ θέμα :

Ο ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Σᾶς εὐχαριστῶ θερμότατα, κ. Πρόεδρε τῆς Ἐκαδημίας, γὰρ τὰ φιλόφρονα λόγια σας. Μοῦ θυμίσατε τὰ πρῶτα κοινὰ βήματά μας στὴν ζωὴ καὶ τὸν ἐπιστημονικὸ βίον. Συνομηλικούς, γείτονες, συμμαθητάς, συναδέλφους, συναγωνιστὰς μὲ ὅμοια ἰδανικά, ἢ μοῖρα μᾶς ὠδήγησε νὰ ἀνταλλάξουμε τὸ θρανίον τοῦ Σχολείου μὲ τὸν θῶκο τῆς Ἐκαδημίας. Εἶναι συγκινητικὴ καὶ κολακευτικὴ γιὰ μένα αὐτὴ ἡ πνευματικὴ συμπορεύειά μας πὸν διαφέρει ὅμως κατὰ τὸ ὅτι τὰ δικὰ σας ἐπιτεύγματα ξεπέρασαν τὶς δικές μου προσπάθειες. Σεῖς, διακεκριμένος νομομαθής, φιλόσοφος, στοχαστής, αἰσθητικὸς καὶ ποιητής, ὠλοκληρώσατε μὲ τὴν πολιτικὴν σταδιοδρομίαν σας τὴν πλατωνικὴν πνευματικὴν ἰδεολογίαν. Ἡ συνεργασία μας στὴν Ἐκαδημία θὰ δικαιώσῃ καὶ τὴν σωκρατικὴν ὁμολογίαν ὅτι «διδάσκοντες γηράσκομεν ἀεὶ διδασκόμενοι».

Εὐχαριστῶ ἀκόμη τὸν Σεβαστό μου συνάδελφο πὸν μὲ ἐτίμησε μὲ τὴν εὐμενῆ προσφώνησίν του καὶ γιὰ τὴν ἔθιξε μερικὲς πτυχὲς ἀπὸ τὴν σταδιοδρομίαν μου. Ἰδιαιτέρα μὲ συνεκίνησε ἡ ἀναδρομὴ Σας στὸν ἀλησμόνητον Πατέρα μου. Εἶναι προνόμιον γιὰ μένα τὸ ὅτι μὲ ἐσᾶς, Κύριε, μὲ συνδέει μακρόχρονη Πανεπιστημιακὴ συνεργασία.

Οἱ εὐχαριστίες μου στρέφονται θερμότατες πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐκαδημίας πὸν μὲ τὴν ψῆφο τους μοῦ πρόσφεραν τὴν τιμὴν τῆς σημερινῆς παρουσίας μου στὸ ἀνώτατον πνευματικὸν βῆμα τῆς χώρας μου, καὶ στρέφονται ἐπίσης πρὸς τὸν ἐκπρόσωπον τῆς πολιτείας πὸν ἐκύρωσε τὴν ἐκλογήν μου, τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας.

Τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα παρακαλῶ νὰ δεχθῇ τὴν ἔκφραση τῆς εὐγνωμοσύνης μου γιὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ διατάγματος τοῦ διορισμοῦ μου.

Ἐξαιρετικὰ τιμητικὴ γιὰ μένα εἶναι ἡ παρουσία τοῦ κ. Προέδρου καὶ μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ κορυφαίων προσωπικοτήτων τῆς Πολιτείας, τῆς Πολιτικῆς ἡγεσίας, τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης, καὶ τῆς κοινωνίας. Παρακαλῶ νὰ δεχθοῦν τὶς θερμὰς εὐχαριστίες μου.

Αἰσθάνομαι αὐτὴν τὴν στιγμήν βαθεῖαν καὶ εὐλογητὴν συγκίνησιν ὅτι ἡ ἰσχνή μου φωνὴ θ' ἀκουσθῇ στὸν ἱερόν τοῦτο χῶρον ὅπου ἡ δημιουργικὴ θυσία τοῦ Προμηθέως, ἡ προστασία τῆς Ἀθηναίας καὶ ἡ σοφία τοῦ Πλάτωνος συμβολίζουσιν τὴν πνευματικὴν συνεργασίαν ἐκείνων πὸν προορίζονται νὰ διακονοῦν τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὶς τέχνες καὶ νὰ προ-

φυλάσσουν τις πνευματικές παραδόσεις τοῦ Ἔθνους μας. Δέος μὲ κατέχει ὅταν συλλογίζωμαι τὴν εὐθύνην. Δέος ὅμως πὸν δὲν θὰ ἐπηρέασῃ ἀρνητικὰ τὴν παρρησία καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τῆς προσπάθειας τοῦ νὰ φανῶ συνεπῆς πρὸς τὸ Ἰπποκρατικὸ κήρυγμα («Ὁφελείν μὴ βλάπτειν»).

Ἡ ἀπόπειρα τῆς σκιαγραφίσεως τοῦ μέλλοντος ἀποτελεῖ οὐτοπία, ἀφοῦ τὸ μέλλον περιλαμβάνει τόσα ἀπρόοπτα ὥστε νὰ μὴν κατορθῶνῃ ἢ σκέψῃ νὰ στηριχθῆ σὲ ἀρκετὰ δεδομένα, ὅσα θὰ ἐπέτρεπαν κάποια ἀληθοφάνεια. Μόνη ἀσφαλῆς προφητεία γιὰ ὁποιαδήποτε προφητεία εἶναι ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἀπόλυτα ἀληθινή, ὅπως εἶπε ὁ Λόρδος Cohen of Birkenhead στὸ τελευταῖο Συνέδριον γιὰ τὴν ἱατρικὴ τοῦ μέλλοντος πὸν ἔγινε στὸ Λονδίνο τὸν περασμένο Ἀπρίλιον.

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτὰ, τόλμησα νὰ διαλέξω γιὰ τὴν ὀμιλία μου τὸ ὀλισθηρὸ ἴσως ἀλλὰ ἐπίκαιρο τοῦτο θέμα, εἶναι γιατί, παρ' ὅλες τις λογικὲς ἐπιφυλάξεις, ὑπάρχει ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου πὸν προορισμὸς τῆς εἶναι νὰ τῆς δίνεται σκοπός.

Ὁ Longfellow γιὰ νὰ προχωρήσῃ ἀναζητεῖ τὰ ἐντυπώματα πὸν ἄφησαν τὰ βήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀπάνω στὴν ἄμμο τοῦ χρόνου, καὶ ὁ Winston Churchill, μὲ τὴν χιονομοριστικὴ ἀλλὰ φιλοσοφημένη φρασεολογία του, τόνισε κάποτε πὸς ὅσο κοιτάζει κανεὶς πρὸς τὰ πίσω τόσο καλύτερα βλέπει πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ἔτσι, ἐρευνῶντας ἀναλυτικὰ τις πράξεις τοῦ ἀνθρώπου θὰ μπορέσουμε ἴσως, ἂν ὄχι μὲ θετικὲς προβλέψεις ἀλλὰ τοῦλάχιστον μὲ τοὺς ὁραματισμοὺς τῆς φαντασίας ν' ἀναζητήσουμε ὠρισμένες ἐξελικτικὲς ἀναλογίες μὲ τὸ παρελθόν, ἴσως ὄχι τόσο πειστικὲς γιὰ τὸν θετικὸ προσδιορισμὸ μελλοντικῶν γεγονότων, ἀλλὰ ἀρκετὲς γιὰ νὰ ἐπισημάνουν τὴν πιθανὴν διαμόρφωση τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας, καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἱατροῦ πὸν τὴν ὑπηρετεῖ.

Δὲν θὰ διακινδυνεύσω ὅμως νὰ ἐπεκταθῶ σὲ μακρινὲς προφητεῖες πὸν ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πιθανότητος, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶ στὰ μέτρα μᾶς πενηνταετίας.

Δὲν πρόκειται λοιπὸν γιὰ «προφητεία» ἀλλὰ περισσότερο γιὰ «πρόβλεψη», ἐπιβεβλημένη ἀπὸ πολλοὺς σοβαροὺς καὶ φανεροὺς λόγους, — κι αὐτὴν θὰ προσπαθήσω κάπως ν' ἀναλύσω.

Κατὰ τὸν Julian Huxley, ἐξέλιξη εἶναι ἡ φυσικὴ ἐπεξεργασία τῆς αὐτόματης καὶ ἀνεπανάληπτης μεταβολῆς πὸν κατὰ τὴν πορείαν τῆς δημιουργεῖ νέες μορφές, μεγαλύτερη ποικιλία, πολυπλοκώτερη ὀργάνωση καὶ ἴσως ὑψηλότερα ἐπίπεδα πνευματικῆς ἢ ψυχολογικῆς ἐνέργειας.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κληρονομικὴ ποικιλία πὸν τυχαίνει νὰ προκαλῆται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ γονοτύπου, ὁ ἄνθρωπος διαθέτει καὶ θὰ διαθέτῃ πάντα διανοητικὸ σχῆμα

ιδεῶν, πίστεων καὶ προθέσεων ποὺ κληρονομοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του καὶ ἀποτελοῦν αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε «παράδοση». Ὑπάρχουν λοιπὸν δύο βασικὲς ἀνθρώπινες λειτουργίες: Ἡ ἀ ν τ α λ λ α γ ῆ τ ῆ ς ὄ λ η ς, ποὺ συντελεῖ στὴν καθαρὰ σωματικὴ συντήρηση, καὶ ἡ ψ υ χ ι κ ῆ ἀ ν τ α λ λ α γ ῆ, ποὺ προσλαμβάνει, ἐπεξεργάζεται καὶ ἀποδίδει διανοητικὴ οὐσία. Αὐτὴ ἡ τελευταία ἀκριβῶς δημιουργεῖ τὴν «ποιότητα» καὶ τὴν ἐπιβολή της ἀπάνω στὴν «ποσότητα» καὶ τὴν «ποικιλία» τῶν σχημάτων, καὶ αὐτὴ ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ συλλαμβάνη μὲ τὸν νοῦ του περίπλοκες καταστάσεις. Ὅ,τι μὲ τὸν αὐτοματισμὸ κατορθώνει ἡ σωματικὴ λειτουργία γιὰ τὴν συντήρηση τῆς ζωῆς, τὸ ἐπιχειρεῖ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ψυχοδιανοητικὴ ἱκανότητά του γιὰ νὰ πραγματοποιῆ τὶς κοινωνικὲς ἀπαιτήσεις ποὺ ἀποβλέπουν στὴν προσπάθεια τοῦ νὰ ἐξουδετερωθῆται ἡ ἀνθρώπινη ἀνεπάρκεια. Τὸ ἀποτέλεσμα ὀνομάζεται π ρ ὀ ὀ δ ο ς, ἄσχετα ἂν εἶναι ὠφέλιμη ἢ ἂν θὰ παρουσιάσῃ ἀπρόβλεπτες ἐπιπτώσεις ἐπικίνδυνες γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἡ πρόοδος χρησιμοποιεῖ ὡς ὄργανό της τὴ « γ ν ὡ σ η », γιὰτι χωρὶς αὐτὴν δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθῆ. Μὲ ἄλλες λέξεις, ἡ γνώση δημιουργεῖ τὴν πρόοδο.

Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ γνώση εἶναι γιὰ τὸ ἄτομο περισσότερο ἀποτέλεσμα τῆς μνήμης ποὺ ἔχει ἀποταμιευθῆ ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη διδασκαλία. Ἡ γνώση λοιπὸν ἀποβαίνει στεῖρα ἀρετὴ χωρὶς τὴν ἀξιοποίησή της μὲ τὴν πράξη. Ὁ Boris Μουρανιεν, ὁ φιλόσοφος τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἐρμηνεύοντας τὴν φράση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὅτε γέγονα ἀνὴρ κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου», θεωρεῖ ὅτι μ' αὐτὴν περιγράφεται ἡ μετάδοση τῆς πρωτόγονης πίστεως στὴ γνώση. Καὶ τονίζει ὅτι ἡ γνώση, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη στὴν ἐξέλιξη, δὲν ἀποτελεῖ κατάσταση ὀριστικὴ καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παρουσιάξῃ προσωρινὸ χαρακτήρα.

Ὡς νοήμων κάτοικος τῆς γῆς, ὁ ἄνθρωπος δικαιολογεῖται ἴσως ὅτι ἔστρεψε τὴν προσοχή του πρὸς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ περιβάλλοντός του γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή του. Ἀλλὰ ἐδῶ ἀκριβῶς διαφαίνεται ὁ κίνδυνος τοῦ μέλλοντος, ὅστερ' ἀπὸ τὸ προσωρινὸ ἴσως ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιβίωσης καὶ τὰ θεαματικὰ ἐπιτεύγματα. Γιατί, παρ' ὅλες τὶς τεχνικὲς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀναστολή καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ποιότητος καὶ τῆς ποσότητος ποὺ ἀδιάκοπα φθείρονται, εἶναι πιθανὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ ὀδηγηθῆ σὲ ἐπικίνδυνη τελικὴ ἀνεπάρκεια, ὅπως ἄλλωστε μᾶς ἀφήνει νὰ προβλέψουμε ὡς τώρα ἡ ἀνθρώπινη ἐφευρετικότης. Ποῦ θὰ καταλήξῃ δηλαδή ἡ καθημερινὴ αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν ποὺ δημιουργοῦν νέες ἀπαιτήσεις καὶ κατακτήσεις, δυσβάστακτες γιὰ τὴν διανοητικὴ καὶ ὕλική οἰκονομία καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας; Καὶ ἀκριβῶς στὴν δημιουργία τοῦ φαύλου αὐτοῦ κύκλου ἔγκειται τὸ δράμα τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου, ἂν δὲν ἀποφασίσῃ, μὲ τὰ ὄργανα ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς πλοηγούς του, νὰ προβλέψῃ μελλοντικὲς δυνατότητες γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἀπροσδιόριστο πεπρωμένο του.

Πρῶτος μέγιστος κίνδυνος παρουσιάζεται ὁ ὑ π ε ρ π λ η θ υ σ μ ὁ ς. Οἱ μαλθου-

σιανοὶ κανόνες δὲν ἔχουν διαφρευσθῆ ὡς τώρα, παρ' ὅλες τὶς προβλέψεις ὠρισμένων ὀπαδῶν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης *Adam Smith*. Οἱ προβλέψεις αὐτὲς στηρίζονται μᾶλλον σὲ μαθηματικούς ἢ φιλοσοφικούς εὐσεβεῖς πόθους γιὰ τὴν ἐκτίμιση τοῦ μέλλοντος, καὶ θὰ εἶναι ἴσως ἀνίσχυρες νὰ ἐπηρεάσουν τὴν βιολογικὴ ἐξέλιξη.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰῶνος, στὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τοῦ *Malthus*, ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς εἶχε ὑπολογισθῆ σὲ 1.000.000.000 περίπου. Σήμερα ἔχει σχεδὸν τετραπλασιασθῆ. Ὅποιαδήποτε λοιπὸν προσπάθεια περιορισμοῦ καὶ ἂν καταβληθῆ, εἶναι φανερό ὅτι δὲν θὰ ἀποτραπῆ ὡς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ὁ διπλασιασμὸς τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκτὸς βέβαια ἂν ἐξαπολυθοῦν, ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐναντίον του, οἱ καταστρεπτικὲς ἐκεῖνες ἀκριβῶς δυνάμεις ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἀξιοποιήσῃ πρὸς ὄφελός του. Τὸ ποσοστὸ τῆς ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ὑπολογίζεται πῶς γιὰ πολλὰς χιλιετίες δὲν εἶχε ὑπερβῆ τὸ δέκατο τοῦ 1^ο%, ἔφθασε στὸν αἰῶνα μας τὸ 1^ο%, καὶ σήμερα τὸ 1,8^ο%, μὲ ἀδιάκοπη τάση πρὸς τὰ πάνω. Σὲ ὠρισμένες ἀσιατικὲς χῶρες—καὶ παρὰ τὴν βραχύτερη ἐκεῖ ἐπιβίωση— ἔφθασε μάλιστα τὸ 3^ο%, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει πῶς διπλασιάσθηκε μέσα σὲ μιὰ 25ετία.

Ἀποτελεῖ λοιπὸν ἀναντίρρητο γεγονὸς τὸ ὅτι ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐξελισσεται μὲ γεωμετρικὴ πρόοδος καὶ ὅτι ὁ παράγων χρόνος δὲν θὰ παύσῃ βέβαια νὰ ἀποβαίη ὅπως πάντα τεκνοβόρος, ἀλλὰ θὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη ἀνθρώπινη ὑπερπαραγωγὴ καὶ τὴν προοδευτικὴ ἐπιβίωση. Ὅση φαντασία λοιπὸν καὶ τέχνη καὶ ἂν χρησιμοποιηθοῦν ὥστε νὰ ἐκπληρώνεται τὸ αἷτημα τῆς ἀναστολῆς τῶν γεννήσεων μαζί μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς εὐγονικῆς, ὁ ὑπερπληθυσμὸς θὰ ἐξαντλήσῃ κάποτε καὶ τὸν χῶρο καὶ τὰ φυσικὰ ἢ καὶ τὰ τεχνητὰ ἐφόδια, καὶ ὁ βίος θὰ στερηθῆ ἀπὸ τὴν ἀπαιτούμενη ἄνεση.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γνωστὲς προσπάθειες γιὰ τὴν ἐλάττωση τῆς ἀναπαραγωγῆς, ποὺ ὁμως δὲν θὰ κατορθώσουν ποτὲ ν' ἀποβοῦν ἀρκετὰ ρυθμιστικὲς καὶ ἔτσι θ' ἀφήνουν πάντα σημαντικὰ ἀνθρώπινα περισσεύματα, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αὐξηση τῆς ἐξυηρητικῆς θρεπτικῆς παραγωγῆς ποὺ μπορεῖ νὰ προσφέρῃ ἢ ἐντατικὴ καλλιέργεια καὶ ὁ ἀποικισμὸς σὲ πολλὰς ἀνεκμετάλλευτες ἀκόμη ἐκτάσεις ἀπάνω στὴν γῆ, μιὰ δυνατότης διαφαίνεται στὸ μέλλον γιὰ τὴν ριζικὴ καὶ εἰρηνικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος: Ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ Διαστήματος γιὰ τὴν ἐπικοινωνία μὲ ἄλλους πλανῆτες καὶ ὁ ἀποικισμὸς ἐκεῖ τοῦ περισσεύματος τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς, ἂν βέβαια τοῦτο εἶναι βιολογικῶς κατορθωτό. Οἱ τεχνικοὶ ἀνοίγουν τέτοιους ὁρίζοντες γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν πλανητῶν, ἀλλὰ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ πλανῶνται. Ὁ von Braun πάντως προβλέπει ὅτι στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ αἰῶνος μας ὁ ἀποικισμὸς στὴν Σελήνη θὰ εἶναι κατορθωτός!

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη συμβῆ τοῦτο, ἡ ἱατρικὴ τοῦ Διαστήματος προβλέπει ὅτι οἱ σωματικὲς συνθήκες τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι στοὺς ἄλλους πλανῆτες διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς γῆινες. Ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς ἱατρὸς τοῦ Διαστήματος Κ. Γερεράλης, στενὸς συνεργάτης τοῦ von Braun, ἐπισημαίνει ὅτι τόσο ἡ διάγνωση ὅσο καὶ ἡ θεραπεία θὰ ἀκολουθοῦν ἄλλους κανόνες ἀπὸ τοὺς γῆινους. Οἱ κανόνες ὁμοῦς αὐτοὶ δὲν μποροῦν ἀκόμα νὰ προσδιορισθοῦν, γιατί ἡ ἔλλειψη βαρύτητος ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ διάστημα ἀνατρέπει τὶς γῆινες προϋποθέσεις τῆς σωματικῆς λειτουργίας. Ἔτσι, στὸ θέμα τοῦτο —πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον— δὲν μποροῦν νὰ γίνουν προβλέψεις.

Ἡ Γενετικὴ ἐπιστήμη, ἐξ ἄλλου, θὰ συνεχίσῃ τὰ γιγαντιαῖα βήματα ποὺ πραγματοποιοῦσε ὡς τώρα. Ἀπὸ τὴν ἴδρυσή του, δέκα βραβεῖα Nobel (καὶ ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς ὁ ἀθλοθέτης εἶναι ὁ ἐφευρέτης τῆς δυναμίτιδος) ἔχουν ἀπονεμηθῆ στοὺς γενετιστάς, καὶ τὰ ὀκτὼ ἀπ' αὐτὰ δόθηκαν τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια. Ἡ ἐξήγηση τῆς σημασίας τοῦ δεσοξυριβοπυρηνικοῦ οἰξέος (ADN) στὰ 1944 ἀπὸ τὸν Avery ὡς τοῦ βασικοῦ στοιχείου τῆς κληρονομικότητος συμπληρώθηκε ἀπὸ τοὺς Crieck, Watson καὶ Wilkins τὸ 1962, καὶ τὸ 1965 ἀπὸ τοὺς Lwoff, Monod καὶ Jacob, ὥστε εἶναι πιὰ γνωστὴ ὅχι μόνον ἡ βιολογικὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ στοιχείου ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξη τοῦ λεγομένου «μεσολαβητοῦ», ποὺ συνδέει τὸν πυρῆνα τοῦ κυττάρου μὲ τὸ κυτταρόπλασμα. Τὰ μυστήρια τῶν γόνων, ποὺ μεταφέρουν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὶς ιδιότητες τοῦ ἀτόμου, ἀρχίζουν νὰ ἐκπορθοῦνται, ὥστε νὰ κατορθωθῆ ἴσως κάποτε καὶ ἡ τεχνητὴ ἐπέμβαση ἀπάνω τους, ἡ βελτίωση δηλαδὴ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ καταλλήλότερη προσαρμογὴ πρὸς τὶς ἀνάγκες του.

Μπορεῖ ἀκόμα ἡ ἔρευνα νὰ κατορθώσῃ τὴν προγραμματισμένη ἀναπαραγωγὴ τοῦ φύλου, καθὼς καὶ τὴν ἐξωμητρικὴ γονιμοποίηση καὶ τὴν ἐπάση τοῦ ἐμβρύου. Τέτοιες ὁμοῦς δυνατότητες στὴν διάθεση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄραγε σκόπιμες καὶ ὠφέλιμες; Ὅσοδήποτε καὶ ἂν ὁ νόμος τῶν πιθανοτήτων θὰ ἐπιβάλλῃ ἴσως κάποια ἰσορροπία, ἂν ἡ βούληση κατορθώσῃ τὴν τεχνητὴ ἀναπαραγωγὴ καὶ τὸν καθορισμὸ τοῦ φύλου, οἱ κοινωνικὲς καὶ οἰκογενειακὲς ἐπιπτώσεις μπορεῖ νὰ ἐπιβαρύνουν τὰ ἀπώτερα συμφέροντα τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι ὥστε μιὰ τέτοια προσπάθεια νὰ γίνῃ τοῦλάχιστον ἐπικίνδυνη.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὅλα τὰ μεγάλα κοινωνικο - πολιτικὰ κινήματα ἀσχολήθηκαν, σύμφωνα μὲ τὰ μέσα τῆς κάθε ἐποχῆς, μὲ τὰ προβλήματα τῆς γενετικῆς καὶ μὲ τὸν σκοπὸ τοῦ νὰ κατακτήσουν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ φύλου καὶ τὴν Ἐδγονία. Ἰδιαίτερα καλλιέργησε τὴν ἰδέα ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1789 καὶ ἀξίζει νὰ μνημονευθοῦν τὰ ὀνόματα τοῦ Leroi, Millot, τοῦ Procopre Couteau καὶ τοῦ Robert Lejeune. Ἡ «Μεγαλανθρωπογενεσία» αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἐπανάφερε στὸ προσωπικὸν κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ περασμένου αἰῶνα, σκέψεις διατυπωμένους τὸ

1516 από τον Thomas Moore, στο πολύχροτο βιβλίο του «Ουτοπία», όπου περιέχονται άφελεις ίσως αλλά πολυσυζητημένες συμβουλές για την έπιλογή του φύλου και την Εύγονική.

Ἡ διατροφή και ἡ εξέλιξή της άποτελεῖ άλλο σοβαρότατο πρόβλημα. Ἐκτός από την έπίπτωση τῆς ποιότητας και τῆς ποσότητας τῆς τροφῆς άπάνω στην παγκόσμια οικονομία, ἡ έπίδρασή της στην υγεία του ανθρώπου άσφαλώς εἶναι και θά εἶναι σημαντική. Ἡ διατροφή στους διαφόρους πληθυσμούς παρουσιάζεται έξαιρετικά ποικιλόμορφη και έξαρτάται όχι μόνο από τις φυσικές και τεχνητές δυνατότητες τῆς παραγωγῆς αλλά και από τις έκλεκτικές άπαιτήσεις, που δημιουργοῦνται από την έφευρετική έκμετάλλευση τῆς γεύσεως για τον πορισμό οικονομικῆς ώφέλειας. Ἡ γεύση όμως, αν άποτελῆ φυσιολογική βιολογική προϋπόθεση και δικαιωματικό προνόμιο του ανθρώπου, αν θεωρηται άκόμη και δείγμα έξελικτικού πολιτισμοῦ, έξαπατᾶ τὰ συμφέροντα τῆς υγείας και την κοινωνική δικαιοσύνη. Ἡ έκλεκτικότης τῶν έδεσμάτων και ἡ δυναμική άπόδοσή τους σημαίνουν προνόμια τῶν εὐπόρων τάξεων και ζημιά τῶν πτωχοτέρων, όσοδήποτε κι αν αὐτὲς έξυπηρετοῦνται οικονομικά από την έκμετάλλευση τῶν αδυναμιῶν τῶν εὐποροτέρων. Καὶ αὐτῶν ἡ έκλεκτικότης άποτελεῖ βέβαια οικονομικό προνόμιο τους, αλλά άποβαίνει συνάμα και βιολογική ζημία. Ἡ βιταμινοπενία και ἡ υπερλιπαρά τροφή, καθως και ἡ κατάχρηση του οἰκονοπνεύματος, για να λεχθοῦν γνωστά παραδείγματα, επηρεάζουν εὐπόρους και άπόρους και επιφέρουν τὰ επιζήμια άποτελέσματα τῆς διατροφικῆς πολυμορφίας. Ἡ προσπάθεια έπιβολῆς ορθολογικῆς διατροφῆς άποτελεῖ τεχνολογική επέμβαση, προωρισμένη ν' άποτύχη μπρὸς στις φυσικές άνάγκες, την πείρα και την γεύση. Πολλοί, άστειενόμενοι ίσως, οραματίζονται τὸ χάπι που ὁ άνθρωπος του μέλλοντος θά χρησιμοποιῆ για να καλύπτει τις φυσικές άνάγκες του. Πῶς όμως μπορεί να παραδεχθῆ κανείς ὅτι ὁ άνθρωπος θά θελήσει ποτὲ να παραιτηθῆ, ἔστω και για τὸ συμφέρον τῆς υγείας του, από τὸ προνόμιο τῆς γεύσεως, που άποτελεῖ μιὰ από τις θελκτικώτερες άπολαύσεις του, την τελευταία ίσως του βίου; Κανένας άγων δὲν εἶναι δυσκολώτερος από τον άγωνα για την καταπολέμηση τῆς παχυσαρκίας ἢ του άδυνατίσματος, δηλαδή για την κατάλληλη διαίτα.

Σημαντικό θέμα άνησυχίας θ' άποτελέσει, αν δὲν άποτελῆ ἤδη, ἡ προοδευτική ἔλλειψη του «γλυκοῦ νεροῦ» που από την καταβολή του ύστερεῖ σὲ ποσοτική άναλογία άπέναντι στα άλλα γήινα στοιχεῖα. Ἡ προοδευτική άνάγκη τῆς καταναλώσεώς του πρὸς ὅλες τις κατευθύνσεις ἔχει ύπολογισθῆ ὅτι εἶναι πολὺ μεγαλύτερη από την βιομηχανοποιημένη πρώτη ἔλη κάθε εἶδους· γι' αὐτὸ οἱ προσπάθειες στρέφονται από τώρα πρὸς την θάλασσα και την άφιλτάωσή της για την έξυπνέτηση του ανθρώπου.

Δυστυχῶς ἡ περιορισμένη ἀντοχή τοῦ ἀκροατοῦ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ ὅσο θὰ ἀπαιτοῦσε τὸ εὐρύτατο θέμα μου.

Ὡστε ὕστερ' ἀπὸ τὶς γενικὲς αὐτές, πολὺ συνεπτυγμένες καὶ ἀτελεῖς σκέψεις, ἐνδεικτικὲς γιὰ τὸ μέλλον, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ ὀργανισθῶ τὴν θέσιν τοῦ ἱατροῦ, τοῦ προστάτου τῆς ζωῆς. Εἶναι ἀρκετὰ τὰ σημεῖα ποὺ ἐπιτρέπουν γενικὲς προβλέψεις χωρὶς μεγάλες ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ βέβαιη αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς θὰ δημιουργήσῃ ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν ἀνάλογη αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱατρῶν. Ἐν τούτοις, ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται ἴσως τὸ σοβαρώτατο πρόβλημα ποὺ περικλείει ἡ αὐτονόητη αὐτὴ πρόβλεψη. Πρόβλημα σχετικὸ μὲ τὴν ἐπιλογή τῶν κατάλληλων ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνονται ἱατροί, τὴν ἐκπαίδευσί τους, καὶ τὴν ἀδιάκοπη μετεκπαίδευση τοῦ ἱατροῦ ὥστε νὰ βρίσκεται πάντοτε συγχρονισμένος καὶ στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς του. Αὐτὰ δὲν θὰ ἐξαρθροῦν μόνο ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετη πρόοδο τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὑλικῶν μέσων ἀλλὰ θὰ ἐπηρεασθοῦν καὶ ἀπὸ τὶς βιολογικὲς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θὰ ἔχη νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ ἱατρὸς τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς διανοητικῆς ἀφομοίωσης τῶν ἀπαιτήσεων.

Ἡ φυσικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μέλλοντος, χωρὶς ἴσως νὰ διαφέρῃ σημαντικὰ ἀπὸ τὴν σημερινή, θὰ παρουσιάσῃ ἀναμφίβολα, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τώρα, ὠρισμένες παθίσεις τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ του. Ἄν ὑποτεθῆ πὼς ὁ πολιτισμὸς ἀποβλέπει στὴν ἀξιοποίηση τοῦ πνεύματος γιὰ τὴν βελτίωση τῶν ὅρων τοῦ βίου, δημιουργεῖ ἐν τούτοις συνθήκες ποὺ τείνουν ἢ κατορθώνουν νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν φύσιν. Τοῦτο ὅμως, παρὰ τὴν ἐξυπηρετικὴ πρόθεσί του, ὀδηγεῖ σὲ ἀντίθεση τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἀφετηρίες τοῦ περιβάλλοντός του. Δυσμενὲς λοιπὸν εἶναι ἡ ἐπίπτωση τοῦ πολιτισμοῦ ἀπάνω στὴν ὑγεία, ἐπειδὴ ἐπεμβαίνει συνήθως ἀπρόοπτα ἀπάνω στὸν βιολογικὰ ἀπροετοίμαστο ἄνθρωπο, ποὺ ὑποχρεώνεται ἔτσι σὲ προσπάθεια προσαρμογῆς ἀσυνήθιστη γι' αὐτόν. Περισσότερο εὐπαθὴς γιὰ κάθε ἀνωμαλία εἶναι ἡ μέση, καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πλευρὰ παραγωγικώτερη, ἡλικία, ποὺ δὲν ἔχει παραδοθῆ ἀκόμη στὸ γῆρας ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει πιά τὴν νεανικὴ ἀκμή. Πολλὲς λοιπὸν παθολογικὲς συνέπειες, γνωστὲς ἀπὸ τώρα σὲ ὄλους, χαρακτηρίζουν αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ποὺ προορίζεται ν' ἀποβαίῃ στόχος τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ. Εὐπαθὴς ὅμως ἐξ ἴσου εἶναι ἡ νεαρὰ ἀδιαμόρφωτη ἀκόμη ἡλικία, ποὺ ἀσυναίσθητα ὑπακούει στὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ μὲ βαρεῖα καὶ συχνὰ ἀνεπανόρθωτη σωματικὴ καὶ ψυχολογικὴ ζημία. Περισσότερο ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι βέβαια ἡ γεροντικὴ ἡλικία, ὅπου, ἡ συνήθεια καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς ἀπομιμῆσεως καὶ τῆς προσαρμογῆς, ὀδηγοῦν στὴν σωματικὴ ὀλιγόρεια, τὴν ψυχικὴ γαλήνη καὶ τὴν φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς μοί-

ρας. Καί η πρόοδος τῆς ἰατρικῆς εὐνοεῖ τὴν ἀντιμετώπιση καὶ τὴν ἀναστολή τῆς φθορᾶς.

Ἐπιπλέον τοῦ μέλλοντος θὰ συναντᾶ ἀδιάκοπα αὐξανόμενες « παθίσεις ὑποπροσαρμογῆς » πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ τεχνικοῦ καὶ ψυχολογικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερένταση τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἡ λεγομένη ἀφυλαξία καὶ ἀλλεργία καὶ οἱ ἀγγειακῆς καὶ καρδιακῆς παθήσεις, καθὼς καὶ οἱ ἐπαγγελματικές, πρόκειται νὰ ἀξάνουν, καὶ ἡ ἀποφυγὴ τους καὶ ἡ θεραπεία τους ν' ἀποτελῇ μεγάλο ἰατρο-κοινωνικό πρόβλημα καὶ νὰ προκαλῆ σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν βιομηχανική καὶ ἀγροτική παραγωγή. Πρόβλημα δηλαδὴ ἀνάγκης γιὰ τὴν επέκταση τῆς Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ γιὰ μεγαλύτερη παροδικὴ ἀνάπαυση τοῦ ἀνθρώπου πὸν ἔτσι θὰ ἐκπέση ἀπὸ τὸ καθημερινὸ παραγωγικὸ τοῦ ἔργου. Ἡ μηχανή, βοηθητικὸ μέσο τοῦ ἀνθρώπου, ἐλαττώνει βέβαια τὴν διάρκειά τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἐνκόλυνει, ἀλλὰ ἐπιβαρύνει συνάμα τὴν βιολογία του. Οἱ ἐργάσιμες ἡμέρες ἀναγκαστικὰ θὰ περιορίζονται ὁλοένα ὥστε, ἀπὸ τώρα δημιουργεῖται τὸ πρόβλημα τῆς « ὀργάνωσης ἀναπαύσεως » πὸν δὲν θὰ πρέπει νὰ περιορίζεται σὲ ἀπλή στατική ἀπάθεια ἀλλὰ θ' ἀποτελῇ πολύπλοκο θέμα κατάλληλης ψυχαγωγίας. Ἐτσι ἡ μηχανὴ θὰ ὀδηγήσῃ, ὅπως ἤδη συμβαίνει, στὴν ἀμηχανία!

Ἐπὶ πλέον ὅμως καὶ σοβαρῆς ἐνδείξεως πὸς ὃν ἄνθρωπος, ὅταν ὑπερνεκῆ τὴν κόπωση, τὴν ἀσθένεια καὶ τὸ ἀτύχημα, θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ζήσει περισσότερα χρόνια. Ἡ δημογραφία ἔχει σημαντικὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὴν καταστολὴ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν, καταστολὴ πὸν ὀφείλεται στὴν πρόοδο τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἔχει ἔτσι διασώσει τὴν νεογνική καὶ βρεφική καὶ παρατείνει τὴν γεροντικὴ ἐπιβίωση. Ὑπολογίζεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν 80 ἐτῶν τοῦ 21ου αἰῶνος θ' ἀντιστοιχῆ μὲ τὸν σημερινὸ τῶν 60. Ὁ καρκίνος θὰ ὑποταχθῆ στὶς ἐρευνητικῆς καὶ στὶς ἐγκαιρῆς διαγνωστικῆς καὶ θεραπευτικῆς προσπάθειες. Οἱ κυκλοφορικῆς παθήσεις καὶ ἡ ἀνώμαλη ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης θὰ πειθαρχήσουν στὴν κατάλληλη ἀγωγή. Ἡ προληπτικὴ καὶ ἡ συντηρητικὴ θεραπευτικὴ πρόοδος θὰ περιορίσουν τὴν χειρουργικὴ στὴν τραυματολογία καὶ θὰ προαγάγουν τὴν χρησιμοποίησιν τῆς Κυβερνητικῆς ἐπιστήμης, πὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ροβοτ πὸν κατασκευάζει γιὰ τὴν ὑποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ὑποκαταστήσῃ ὄλο καὶ περισσότερο καὶ τὴν ὀργανικὴ ἀνωμαλία καὶ φθορά.

Μὲ τὴν ἐξέλιξη ὅμως τῶν « ὑποκαταστάσεων » θὰ προκύψῃ παρᾶλληλα καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ὑπερφαρμακείας καὶ τοῦ νὰ διαφεύγουν οἱ προσλαμβανόμενες οὐσίες ἀπὸ τὸν ἰατρικὸ ἔλεγχον, καθὼς καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀλόγιστης χρησιμοποίησεως τῶν μηχανικῶν βοηθημάτων. Ὡρισμένες ἐρευνητικῆς προοικονομῶν ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ αὐτοθεραπεύεται χωρὶς συνταγὴ καὶ ἰατρικὴ καθοδήγησιν! Ὑπολογίζεται μάλιστα ὅτι γιὰ τοῦτο ἡ φαρμακευτικὴ κατανάλωσις θ' ἀξήθη σημαντικὰ, παρᾶλληλα καὶ μὲ τὴν κατα-

νάλωση τῶν ἠλεκτρονικῶν μηχανημάτων, πράγμα ὅμως ὄχι ἀκίνδυνο γιὰ τὸν αἰσιόδοξο καταναλωτὴ πὸν μὲ βουλιμία παρακολουθεῖ τὴν σχετικὴ ἄνοδο τῶν μετοχῶν αὐτῆς τῆς Βιομηχανίας στὸ χρηματιστήριον.

Ἡ ἀλόγιστη χρησιμοποίησις ὠρισμένων καὶ κάποτε σωτηρίων φαρμάκων ὅπως π.χ. τὰ ἀντιβιοτικά, παρουσιάζει καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ νομίσματος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνον ἀλλεργικὴν εὐαισθησία, πὸν ὑπολογίζεται στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες σὲ 1% ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ προοδευτικὴ ἀνθεκτικότης πολλῶν φυλῶν μικροβίων ὁδηγεῖ σὲ ἀδιάκοπη ἀνακάλυψιν νέων ἀντιβιοτικῶν μὲ εὐρὴ ἢ εἰδικὸ φάσμα, πὸν δοκιμάζονται στὸ ἴδιο ἄτομον καὶ φαίνεται πὸς μποροῦν νὰ προκαλέσουν ὀλοένα ἀξανάσιμα ποσοστὰ τῆς λεγομένης («νόσου τοῦ κολλαγόνου»), ἄγνωστης πρὶν ἀπὸ λίγο καὶ συχνὰ θανατηφόρου. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ μιὰ σκοτεινὴ ἀκόμη ἀνώμαλη ἀντίδρασις τοῦ ὄργανισμοῦ ἀπέναντι στοὺς δικούς του ἰστούς σὰν νὰ ἦταν ξένα σώματα. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται λοιπὸν ὅτι ἡ χρῆσις κάθε φαρμάκου περικλείει κάποιον κίνδυνον.

Ὡστε ὁ ἰατρὸς θὰ ἔχη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἄνθρωπον τοῦ 21ου αἰῶνα γενικώτερα σωματικὰ ὑγιέστερον καὶ μακροβιώτερον, ἀλλὰ ἐπιρροεπῆ σὲ ἄπειρες ἐπιδράσεις ἀπάνω στὸ ἀδιάκοπον διαταρασσόμενον νευρικὸ σύστημά του στὰ ἀντήχηματά τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐφευρέσεών του, καὶ στὴν καρκινογόνον ἀτμόσφαιρα πὸν δημιουργοῦν. Οἱ ψυχώσεις καὶ ἰδίως ἡ κατάθλιψις, οἱ ἀγγειοκαρδιακὲς καὶ οἱ κακότηεις παθήσεις, ἔστω καὶ ἂν θὰ ἀντιμετωπίζονται ἱκανοποιητικώτερα στὸ μέλλον, ἢ τάσις πρὸς τὴν ἰσορροπητικὴν τοξικομανίαν καὶ τὴν ἀγροτικὴν βοήθειαν, ἀπὸ τώρα ἀπειλητικὲς, θὰ ἐμποδίζουν τὴν εὐτυχίαν του. Θ' αὐξήσῃ ἔτσι — ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τώρα — ἡ πτώσις τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ἐγκληματικότης, πὸν θ' ἀποτελέσουν, μαζὶ μὲ τὸ ἀτύχημα, τὸ κύριον μέλημα τῆς καθημερινῆς ἰατρικῆς τοῦ μέλλοντος. Τὸ ἄγχος τοῦ ὑποκειμένου ἀπέναντι στὸ περιβάλλον του, ὁ ἀδιάκοπος περιορισμὸς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ὑπὲρ τοῦ συνόλου θὰ ὁδηγήσουν παράλληλα σὲ ἐπικίνδυνες ἀντιδράσεις. Ἄς προστεθῇ ἀκόμη ὅτι τὸ ἐργατικὸν, συγκοινωνιακὸν καὶ οἰκιακὸν ἀτύχημα εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ πολλαπλασιάζεται. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον γιὰ μηχανικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκλαϊκευτικὴ χρησιμοποίησις τῆς μηχανῆς ἐφαρμόζεται ἀπὸ ἀνθρώπους διανοητικὰ καὶ ψυχολογικὰ ἀκατάλληλους γιὰ τοῦτο. Ὅρα τὸ θάρρος τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀσυνειδησίας πὸν προκαλοῦν τὰ σημερινὰ, ὀλοένα ἀξανάσιμα, δυστυχήματα.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς γενικῆς καὶ προσειτῆς σὲ ὄλους ἐκ πα α ἰ δ ε ὑ σ ε ω ς θ' ἀποτελεῖ ἀδιάκοπον βασικὸν πρόβλημα πὸν ἡ λύσις του καὶ σήμερον διαγράφεται σχεδὸν ἀνεπίτευκτι. Ποσὸν, ποιὸν καὶ σύστημα διδασκαλίας καὶ προσλήψεως γνώσεων προσκρούει στὶς διανοητικὰς δυνατότητας τῆς ἀφομοιώσεως ἐκ μέρους μιᾶς νεότητος πὸν παραπαίει σχεδὸν ἀκαθοδήγητη καὶ πὸν ἔχει καὶ θὰ ἔχη ν' ἀντιμετωπίξῃ κάθε μέρον

αντιλήψεις πού ανατρέπουν τήν χθειςινή σύνθεση τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ἀνάπτυξη πραγματικά μορφωμένων ἀνθρώπων εἶναι ἐπόμενο ὅτι θά εἶναι ἀντίστροφα ἀνάλογη πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῶν γνώσεων, καί ὁ περιορισμός τῆς γνώσεως θά γίνεται στενωτέρως μὲ τὴν ὀλοένα ἐξελισσόμενη εἰδίκευση. Γιὰ τοῦτο καί ἡ ἐπίδραση τῶν πνευματικῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀπάνω στὶς κατώτερες δὲν θά μπορέσῃ, κατὰ τὴν γνώμη μου, καί ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι πιστεύεται, νὰ εἶναι ἀρκετὰ ἀποδοτική. Οἱ («νόπλοισι τοῦ ἐπιστήμης»), ὅπως μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ἴσως οἱ σημερινοὶ φυσικοί, χημικοί, τεχνικοὶ καί οἰκονομολόγοι, θά παρεμβάλλουν ὀλοένα μεγαλύτερη ἀπόσταση μεταξὺ τους καί τοῦ κοινοῦ, ἔστω καί μορφωμένου, ἀνθρώπου. Γιατὶ ἡ ἐπιστήμη τους θά γίνεται γι' αὐτὸν ὄλο καί περισσότερο ἀκατανόητη. Λίγοι νομίζω μποροῦν νὰ καταλάβουν τί θέλει νὰ πῇ ὁ μέγας Ἀμερικανὸς Φυσικὸς Chew μὲ «Τὸ ὄλον εἶναι μέσα στὸ ὄλον».

Τὸ ἴδιο θά ἰσχύσῃ καί γιὰ τὴν ἀδιάκοπη καλλιτεχνικὴ ὄλο καί περισσότερο πειραματικὴ καί ἐρευνητικὴ προσπάθεια. Ἡ τέχνη θά κοπιᾷ βέβαια γιὰ νὰ διακόπτῃ μὲ ἐκφραστικούς ἀκροβατισμούς τὴν μονοτονία τῆς ὁμοιομορφίας πού θά ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν μαζικὴ βιομηχανικὴ οἰκονομία καί ἡ βιοτεχνία, πρὶν ἐξαφανισθῇ ἐντελῶς, θά προσπαθῆσῃ νὰ ξανακερδίσῃ ἴσως τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἀνθρώπου γι' αὐτήν, σὰν παρηγορία ἐναντίον τῆς βιομηχανικῆς ὑπερβολῆς.

Ποιὰ τέλος θά εἶναι ἡ μορφή τῆς αὐριανῆς κατωικίας, τῆς πόλεως καί τῆς συγκοινωνίας, ἀποτελεῖ ἐρώτημα πού ἄλλοι εἶναι ἀρμόδιοι ν' ἀντιμετωπίσουν. Ἀλλὰ καί αὐτῶν τῶν στοιχείων, καθὼς καί τῆς ταχύτητος, τοῦ θορύβου καί τῆς μολύνσεως τοῦ ἀέρος, ἡ ἐπίπτωση ἀπάνω στὴν ὑγεία, καί ἐπομένως στὸν ἰατρὸ τοῦ μέλλοντος, εἶναι φανερό.

Μὲ τὴν ζοφερὴ αὐτὴ πιθανὴ προοπτικὴ διερωτᾶται κανεὶς τί μπορεῖ νὰ προβλέψῃ ἡ σημερινὴ γενεὰ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ καί τὴν θεραπεία τῆς ζημίας πού θά κληθῇ ν' ἀντιμετωπίσῃ ὁ ἰατρὸς τοῦ μέλλοντος.

Πέρα ἀπὸ τὴν τεχνικὴ κατάρτισή του, βασικὴ προπαιδεῖα τοῦ ἰατροῦ πρέπει ν' ἀποτελέσῃ ἡ καλλιέργεια τῆς πραγματικῆς ἀγάπης καί τῆς ἀλληλεγγύης του πρὸς τὸν ἄνθρωπο, καί ὅχι, ὅπως τείνει σήμερα, νὰ γίνῃ μηχανικὴ ἢ ἰατρικὴ βοήθεια μὲ τὸ σύνθημα τοῦ τεχνικοῦ αὐτοματισμοῦ. Ὑποστηρίζεται π.χ., ὅτι ἡ χρησιμοποίηση τῆς μηχανῆς καί τῆς χημικῆς ἀναλύσεως προσφέρει θετικότερα μέσα ἀντικειμενικῆς καταμετρούσεως καί διαγνώσεως ἀπὸ ὅσα διαθέτει ὁ κλινικὸς νοῦς. Οἱ ψυχίατροι Overall καί Hollister, συγκρίνοντας σὲ ψυχιατρικούς ἀρρώστους τ' ἀποτελέσματα τῆς μηχανικῆς διαγνώσεως πρὸς τ' ἀποτελέσματα τῆς κλινικῆς, βροῦσαν σύμπτωση μόνο σὲ 13%! Ἡ σκοτεινὴ ἀκόμη ψυχιατρικὴ ἐπιστήμη δὲν ἀποτελεῖ βέβαια ὡς τώρα κριτήριο ἀρκετὸ γιὰ γενικώτερο συμπέρασμα. Εἶναι ὅμως ἐνδεικτικὴ

ἡ διαφορὰ. Πῶς ἐξηγεῖται δηλαδή ἡ ἀπόσταση τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν δύο μεθόδων καὶ ποῖος ἔχει δίκιο, ἡ μηχανὴ ἢ ὁ κλινικὸς νοῦς; Πρέπει λοιπὸν ἡ πνευματικὴ, κλινικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ κατάρτιση τοῦ ἰατροῦ νὰ μὴν ὑστερήσων ἀπέναντι στὴ μηχανικὴ πρόοδο καὶ πρέπει ὅπωςδήποτε, θέλοντας καὶ μὴ, νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ συμπεισθοῦν μέσα στὴν διανοητικὴ ὑπερφόρτισή του. Σὲ πρόσφατο ἄρθρο τοῦ ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Louis Armand χαιρετίζει τὴν εἴσοδο τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν στὸ πλαίσιο τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος μὲ τὸ τεχνικό. Ἴδου ἐπιτέλους μιὰ ἔμπρακτε ὁμολογία τῆς σημασίας αὐτοῦ τοῦ συγκεκριμένου πού δυστυχῶς σήμερα κινδυνεύει νὰ ἐκτοπισθῆ ἀπὸ τὴν ἀπειλή τῆς εἰδικεύσεως.

Ἀφιλολόγητος, ἀφιλοσόφητος καὶ ἀνιστόρητος ἰατρός κατεβάζει τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῆς ἀποστολῆς του καὶ γίνεται ἀνίσχυρος ν' ἀντιμετωπίσῃ, μὲ τὴν ψυχολογημένη ἐλπίδα τῆς θεραπείας καὶ τὴν ἀπαιτούμενη κατανόηση, τὸν ἄρρωστο συνάνθρωπό του.

Ἡ ἐπίδραση τῆς μορφῆς τῆς Πολιτείας ἀπάνω στὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς ἰατρικῆς περιθάλψεως τοῦ μέλλοντος, διαγράφεται ἀπὸ τώρα. Ἡ μετατροπὴ τοῦ ἐλευθέρου ἰατρικοῦ («ἐπαγγέλματος») σὲ «λειτουργήματα» θὰ εἶναι ἐπιβεβλημένη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ οὐσιαστικὰ πλεονεκτήματα πού ἡ γενικὴ ἀσφάλιση τῆς ὑγείας παρουσιάζει γιὰ τὸν ὑγιῆ καὶ τὸν ἄρρωστο, περιέχει καὶ ἓνα ἀκόμη σημαντικό πλεονέκτημα, τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἰατροῦ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ σχέση του πρὸς τὸν δικαιούχο περιθάλψεως. Ἀλλὰ θὰ πρέπει καὶ ἡ ἰατρικὴ εὐθύνη νὰ κατοχυρωθῆ ἔτσι ὥστε σὲ περίπτωσι ἀποτυχίας νὰ μὴ διαπομπεύεται καὶ δυσφημῆται ὁ ἰατρός, ὅταν δὲν πταίῃ.

Ἡ οἰκονομικὴ ὁμως ἐπιβάρυνση γιὰ τὴν ὑγεία πρέπει νὰ συνειδητοποιηθῆ ὅτι θὰ εἶναι τεραστία καὶ ἀνάλογη πρὸς ὅλες τὶς ὑλιστικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἀνθρώπου, πού δημιουργοῦν ἀκριβῶς καὶ τὸν φαῦλο κύκλο, τὴν αὔξηση τῶν κινδύνων τῆς ἐπιβιώσεώς του. Ἡ πρόοδος δηλαδή τῶν ἰατρικῶν μέσων προφυλάξεως καὶ θεραπείας προϋποθέτει κολοσσιαῖες δαπάνες. Αὐτὲς πρέπει ὁ ἰατρός τοῦ μέλλοντος νὰ μπορῆ νὰ τὶς διαθέσῃ ἀμέσως, τόσο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτισή του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς προφυλακτικῆς καὶ θεραπευτικῆς ἐνέργειάς του. Πρέπει νὰ γίνετα οὐσιαστικὰ ἀποδοτικὴ ὡς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου κατάλληλη ἐφαρμογὴ καὶ τῆς τελευταίας προφυλακτικῆς ἢ θεραπευτικῆς λεπτομέρειας πού κάθε τόσο ἀνακαλύπτεται ἢ ἐφευρίσκειται καὶ πού ἀποτελεῖ ἀνθρωπιστικὴ ὑποχρέωση. Χωρὶς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα, νομίζω, ν' ἀπαιτῆ τὴν ἡγεσία τοῦ κόσμου ἢ τοῦλάχιστον τοῦ πλανήτου μας.

Ὅμως καὶ οἱ προσπάθειες αὐτὲς θ' ἀποβοῦν μονόπλευρες καὶ ἔτσι θὰ ἐπουλώνουν

μόνο πληγές ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν κατανοήσῃ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ φανεροῦ συμφέροντός του. Τόσο ὁ «σωματικὸς» ὅσο καὶ ὁ «ψυχοπνευματικὸς» ἄνθρωπος πρέπει, ὅπως δίδαξε ἡ καταπληκτικὴ σοφία τοῦ Ἰπποκράτους, νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἐνιαία μονὰς καὶ ν' ἀποφεύγεται, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν, ἡ χωριστὴ ἐκτίμηση τοῦ ἀποτελέσματος τῆς περιπτωσιακῆς ἐρεύνης ὅπου μνωπικὰ ὀδηγεῖ ἡ λεγομένη εἰδικέουσα. Αὐτὴ ἡ φιλοσοφημένη θεώρηση τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς συγχωνεύσεως, πὺν ἔφερε πάλι στὴν ἐπιφάνεια ὁ Νεοϊπποκρατισμὸς καὶ ἡ πρωτοπορία τοῦ Ἄλ. Καββαδία, θὰ ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς σὲ καλύτερη, γενικώτερη κοινωνικὴ σύνθεση καὶ λειτουργία. Ὁ μεγάλος Γάλλος χειρουργὸς *Leriche* εἶπε ὅτι «μεθυσμένη ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ἡ Ἰατρικὴ ἀποβλέπει σὲ μιὰ στιγμή συνθέσεως. Θὰ ἤθελε νὰ ξαναπάρῃ τὴν ἀναπνοή της κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο τῆς Κῶ».

Ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνος, ἡ διορατικότης τοῦ Γάλλου φιλοσόφου *Auguste Comte*, ἐπηρεασμένη ἴσως ἀπὸ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴ εὐρύτητα τοῦ *Leibnitz* καὶ τοῦ *Goethe*, ὠραματίσθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας μιᾶς συντονιστικῆς νέας τάξεως ἐπιστημόνων. Ἡ τάξη αὐτή, χωρὶς νὰ ἐπιδίδεται στὴν καλλιέργεια κανενὸς ἰδιαιτέρου κλάδου, θὰ πρέπει ν' ἀσχολῆται μὲ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ πνεύματος, τῆς σημασίας καὶ τῶν ἐπιδιώξεων κάθε ἐπιστημονικοῦ κλάδου γιὰ τὸ συμφέρον τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ καθορίζῃ τοὺς κρίκους πὺν εἶναι δυνατὸν νὰ συνδέουν τοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς ἀναμεταξύ τους, ὥστε νὰ προκύπτουν λίγες, ἀλλὰ κοινὲς σὲ ὅλους, ἐπιστημονικὲς ἀρχές, ὠφέλιμες στὸν ἄνθρωπο, ἕνα εἶδος δηλαδὴ «Συντονιστικοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συντάγματος» πὺν θὰ μπορούσε ἴσως νὰ συντάσσεται καὶ ἡ ἐφαρμογὴ του νὰ παρακολουθῆται ἀπὸ τίς Ἀκαδημίες. Τὸν Πνευματικὸ Ἠγέτη πρέπει νὰ τὸν χαρακτηρίζῃ πάντα ὁ «Συνθετικὸς Νοῦς» καὶ ὄχι τὸ μονόπλευρο ἀποτέλεσμα τῆς εἰδικεύσεως. Τόπος, χρόνος καὶ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες ἀποτελοῦν δυστυχῶς παράγοντες πὺν δὲν λαμβάνονται ἀρκετὰ ὑπ' ὄψη ἀπὸ τὴν εἰδίκευση (ἀπαραίτητη βέβαια καὶ αὐτὴ γιὰ τὴν ἀνακάλυψη καὶ ἐφεύρεση τῆς χρήσιμης λεπτομέρειας). «Ἡ ζωὴ εἶναι γνώση» διακηρύσσει ἐπιγραμματικώτατα ὁ *Robert Oppenheimer*, («ἡ ἐπίγνωση ὅμως ἀπαιτεῖ σκέψη, πὺν ὡστόσο δὲν εἶναι πάντα σύμφωνη μὲ τὴν καθημερινὴν πραγματικότητα») (*Niels Bohr*).

Κατὰ τὴν διανοητικὴ του ἐξέλιξη λοιπὸν ἐπιβάλλεται ν' ἀσχοληθῇ ὁ ἄνθρωπος περισσότερο μὲ τὸν ἐσωτερικὸ χῶρο πὺν διαθέτει καὶ λιγώτερο μὲ τὸ περιβάλλον πὺν ἀδιάκοπα προσπαθεῖ νὰ τὸ ὑποδουλώσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀνάγκη αὐτῆς τῆς Σωκρατικῆς («Ἀυτογνωσίας») εἶναι ἄλλωστε σύνθημα ἑλληνικὸ πὺν τὸ ἀνέλυσε σοφὰ ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Θεοδορακόπουλος, κατὰ τὴν πρώτη «Συνάντηση τῶν Ἀθηναίων» στὴν Πνύκα, τὸ 1964. Πρέπει δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν πραγματικότητά ὅπου ζῇ καὶ πὺν ὁ ἴδιος δημιουργεῖ γιὰ τὸ μέλλον, καὶ νὰ καταργήσῃ τοὺς συμβιβασ-

σμούς πού ἢ ὑπερβολικὴ ἀπασχόλησή του μὲ τὸ περιβάλλον του καὶ τὸ σύντομον παρὸν ταχυδακτυλουργικὰ κατασκευάζει. Ἡ σύγχυση πού ἐπιφέρει ἢ συνήθεια καὶ ἢ κατακτητικὴ βουλμία θολώνουν τὴν διάνοια, ἀπασχολοῦν χρόνον πολύτιμον καὶ δημιουργοῦν παρωπίδες πού ὀδηγοῦν στὴν τύφλωση ἀπέναντι στὰ οὐσιαστικὰ ζωτικὰ προβλήματα.

Ἡ πνευματικὴ παραγωγή καὶ ἡ κατεύθυνσή της ἀξιολογοῦνται σήμερον ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἡγεσίαν της μὲ σύντομη μόνον προοπτικὴ καὶ μὲ κριτήρια ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς γιὰ τὸ παρὸν. Ἔτσι ὁμως παραμελεῖται ὁ εὐρύτερος ὄραματισμὸς καὶ προγραμματισμὸς τοῦ μέλλοντος μὲ τὴν δικαιολογία τῆς ἀνάγκης πού ἐπιβάλλει ἢ ἀντιμετώπιση συγχρόνων πάντοτε συνθηκῶν καὶ ἐπικινδύνων προβλημάτων, καὶ μὲ τὴν μοιρολατρικὴ ἐλπίδα πὼς οἱ αἰώνιοι διάδοχοι καὶ ἀπόγονοι θὰ φροντίζουν ἐκεῖνοι πιά γιὰ τὰ συμφέροντά τους πού θὰ προκύψουν στὸ μέλλον. Οἱ συνθηκῆς ὁμως τοῦ παρελθόντος προλαμβάνουν χρονικὰ τοὺς ἀπογόνους ὥστε νὰ μὴν κατορθώνουν ν' ἀντεπεξέλθουν σὲ περιστάσεις πού πρὸ πολλοῦ προετοιμάζονταν καὶ πού ξεσποῦν μὲ τρόπο καὶ σὲ χρόνον ὅπου δὲν ὑπάρχει πιά ἐλπίδα γιὰ μελλοντικὴ διόρθωση.

Δὲν θὰ ἔπρεπε ὁμως νὰ θεωρηθῆ ὅτι γιὰ τὰ πάντα ἀπαιτεῖται προγραμματισμὸς πού θὰ ἐβλαπτε τὴν ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Οἱ ὄραματισμοὶ καὶ τὰ προγράμματα στηρίζονται βέβαια στὰ σύγχρονα στοιχεῖα καὶ ἰσχύουν μόνον γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα. Εἶναι ἐν τούτοις, νομίζω, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν, καὶ μάλιστα μὲ τὴν εὐπλαστικότητα πού θ' ἀπαιτήσῃ ἢ προσαρμογὴ τους σὲ νέες ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις.

Πρέπει λοιπὸν νὰ τοιμηθῆ ἡ ἀνάγκη τῆς στροφῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως τῆς Κοινωνικῆς Ἠγεσίας του, πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ περιορισθῆ ἡ ἀγωνιστικὴ καὶ γεμάτη ἄγχος ἀπασχόληση μὲ τὸ περιβάλλον καὶ τὶς τεχνητὲς ἀνάγκες, ὥστε καὶ ἡ βιολογικὴ πλευρὰ νὰ προστατεύεται καὶ νὰ γίνεται ἀποδοτικώτερη ἢ βοηθητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἱατροῦ. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικέωση θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἀμβλύνῃ καὶ τὴν ψυχολογικὴ κληρονομία πού ἀποκτήσαμε. Ὁρθότατα τὴν χαρακτηρίζει ὁ σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος *Picou* «ὀμαδικὴ ἐπιθυμία φυγῆς». «Εἴμαστε» λέγει «ὑποψήφιοι μετανάστες γιὰ ὅποιονδήποτε νέον κόσμον, ἀρκεῖ νὰ μὴ μοιάζῃ μὲ τὸν δικό μας». Ἄν ὁ ἄνθρωπος μπορούσε ν' ἀναθεωρήσῃ μὲ ἀντικειμενικότητα τὰ ἐπικινδύνα συστήματά του, ἢ ἐσωτερικέωση θὰ κατῴρωνε νὰ ἐξουδετερώσῃ καὶ τὴν διάθεσή του ν' ἀναζητῆ, γιὰ νὰ δικαιολογῆ τὰ σφάλματά του, ἐξίλαστήρια θύματα τῶν δικῶν του εὐθνῶν καὶ ἀνείλικρινεῖς εὐσεβεῖς πόθους, μὲ τὴν τάση μάλιστα νὰ καθιστοῦν συνένοχο τὸν Θεό.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐν τούτοις φιλοσοφία καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ψυχῆς μᾶς προσφέρουν ἠθικὰ στηρίγματα γιὰ νὰ καθοδηγήσουν τὴν πίστη πρὸς τὸ πραγματικὸ συμφέρον. Ἄλλὰ τὰ στηρίγματα αὐτὰ ἢ πονηρία μας τὰ μεταβάλλει σὲ σύμβολα πού ἐμεῖς οἱ ἴ-

διοι φαρισαϊκά καταπατοῦμε ! Ζητοῦμε ἀδιάκοπα δ ι κ α ι ὡ μ α τ α, ἀποφεύγουμε ὅμως τὶς ὑποχρεώσεις μας. Ἡ ἐλευθερία, τὸ λάβαρο αὐτὸ τῆς ζωῆς, καταντᾷ ἀτομικὸ προνόμιο ποὺ δὲν ἰσχύει πάντα καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους.

Σ' ἓνα ποιήμα του ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς νέους, ὁ μεγάλος Γερμανὸς θεατρικὸς συγγραφεὺς *Berthold Brecht* λέγει (μετάφραση Δ. Μυράτ) :

« Ἐσεῖς ὅμως, ὅταν φθάση ἡ ὥρα
ποὺ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔναι βοηθὸς τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου,
θυμηθῆτε μας μ' ἐπιείκεια».

Ζητεῖ, δηλαδή, ἄφεση ἁμαρτιῶν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐγκρατία.

Ὁ *Alfred de Musset* σκιαγραφεῖ μὲ εὐθυμογραφικὸ τρόπο τὸν ἰδανικὸ ἄνθρωπο τῆς δῆθεν προτιμῆσεώς του στὸ ποιήμα του ποὺ φέρει τὸν ἑλληνικὸ τίτλο («Ναμουρα»). Περιγράφει δηλαδή ὅτι (ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν θὰ πατοῦσε ἔντομο ἂν τὸ ἔβρισκε στὸ ἔδαφος, ἀλλὰ θὰ ξυλοκοποῦσε τοὺς ὑπηρέτες του ἂν τὸ ἔβρισκε στὸ ποτήρι του!).

Ἄλλο δεῖγμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ τῆς φαρισαϊκῆς διαθέσεως εἶναι ὁ β ε ρ μ π α λ ι σ μ ὄ ς, ποὺ μὲ συμβατικὲς φράσεις προσπαθεῖ νὰ συγκαλύπτῃ τὸ κενὸ τῆς γνώσεως ἢ νὰ χρησιμοποιῆται σὰν φενάκη τῆς εἰλικρινοῦς σκέψεως. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ κενὰ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ποὺ ἀφήνουν πίσω τους τὰ ἄλλα τῆς ἐρευνητικῆς περιέργειας καὶ τῆς φαντασίας. Ἐνῶ προσπαθοῦμε δηλαδή νὰ κατακτήσουμε τὸ Σύμπαν, ἀγνοοῦμε ἀκόμη στοιχειωδέστατα πράγματα ποὺ τὰ ὑπερηδοῦμε καὶ τὰ συγκαλύπτουμε μὲ τὸν βερμπαλισμό. Στρηιζόμαστε στὸ «ἀποτέλεσμα» τοῦ πειράματος, ἀλλὰ ἀφήνουμε συχνὰ ἀναπάντητη τὴν («ἐρμηρία») του. Ὁχρωνόμαστε πίσω ἀπὸ βερμπαλιστικὰ («ἀξιώματα»), χωρὶς νὰ ἐμβαθύνουμε στὰ ἐξελικτικὰ ἐρωτήματα. Ἔτσι ἐγκαταλείπουμε τὰ κενὰ μὲ πηδήματα τῆς φαντασίας μας. Αὐτὰ χαρακτηρίζουν πραγματικὰ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε μὲ θαυμασμὸ «ἀλματική» πρόοδο!

Ὁ *Arne Tiselius* ὑπογράμμισε στὴν σοφὴ ὁμιλία του στὴν Πνύκα τὸ 1964 τὴν ἔλλειψη ἰσορροπίας στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ πρόοδο.

Τοῦτο δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ παραγκωνισθοῦν ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ φαντασία ποὺ ὀδηγοῦν στὴν πρωτοβουλία τῆς πρωτότυπης ἀνακαλύψεως ἢ ἐφευρέσεως. Ἐνδεικτικὰ μόνον θέλησα νὰ ἐπισημάνω τὴν παρέμβαση τοῦ βερμπαλισμοῦ στὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὀλοένα ἀξανάμενη ταχύτης τοῦ ρυθμοῦ τοῦ καθημερινῦ βίου μεταβάλλει ἤδη σήμερα καὶ θὰ μεταβάλλῃ περισσότερο αὔριο τὰ χιλιόμετρα σὲ ἑκατοστάμετρα, τὸ εἰκοσιτετράωρο σὲ δευτερόλεπτα καὶ τὸν ὁδοιπόρο σὲ περιπατητὴ τοῦ Διαστήματος. Ὡστε ἡ ταχύτης παρεμποδίζει τὴν ἀντίληψη τῶν τοπίων ἀπ' ὅπου περνοῦμε καὶ μᾶς ὠθεῖ στὸ νὰ ξεχνοῦμε τὴν ἀφετηρία. Ἡ ταχύτης αὐτή, συνεπικουρητῆς ἐρεύνης, κλονίζει τὰ θεμέλια τῆς ἀλήθειας ποὺ κατ' ἀνάγκην μεταβάλλονται σήμερα

για ν' αλλάξουν αὔριο πάλι, ἐνῶ ἡ πίστη διαστρέφεται πρὸς νέους ἐφήμερους («θεούς»). Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὀρισμὸς ζωῆς καὶ θανάτου ἐξελίσσεται, ἀφοῦ σφηνγμὸς καὶ ἀναπνοὴ δὲν σημαίνουν πάντοτε ζωὴ οὔτε ἡ ἔλλειψή τους θάνατος! Ἔχουν δίκιο ὁ *Bertram Russel* καὶ ὁ *Charles Darwin* ὁ νεώτερος, ὅταν διερωτῶνται κατὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιζήσῃ μέσα στὶς μεταβολὰς τοῦ περιβάλλοντος πὸν δημιουργεῖ ὁ ἴδιος, καὶ ἂν θὰ μπορέσῃ νὰ προσαρμοσθῇ στοὺς ὅρους πὸν ἐπιβάλλει ἡ ταχύτης τῶν μεταβολῶν. Ἔχει ὑπολογισθῆ ὅτι μέσα στὴν τελευταία εἰκοσαετία οἱ ἐπιστημονικὲς γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν διπλασιασθῆ, ἐνῶ στὸ παρελθὸν ὁ διπλασιασμὸς τῶν γνώσεων ἀπαιτοῦσε αἰῶνες!

Στὸν σκοπὸ καὶ στὸ συμπέρασμα τῆς ὁμιλίας μου δὲν πρέπει νὰ δοθῇ ἐντύπωση καὶ σφραγίδα ἀπαισιοδοξίας γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἱστορικὴ σκέψη προσπαθεῖ νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ καὶ νὰ στηρίζεται σὲ ὅσα στοιχεῖα ἐνδοϊκὰ ἢ ὄχι προσφέρει γιὰ τὴν διάγνωση ὁ ἄρρωστος καὶ ἡ παρατηρητικότης τοῦ ἱατροῦ.

Ἡ γνώση καὶ ἡ πείρα ρυθμίζουν τὴν θεραπεία. Γιὰ τοῦτο καὶ ὅσα εἶπα δὲν ἀποτελοῦν ἀποφθέγματα, ἀλλὰ μόνον ἀτομικὲς σκέψεις ἀπάνω στὴν πραγματικότητα καὶ τίς ἐνδεχόμενες μελλοντικὲς ἐξελίξεις τῆς. Ἡ («Μαιευτικὴ») πρὶν νὰ γίνῃ ἐπίσημος κλάδος τῆς Ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ἐχαρακτήριζε τὴν («σωκρατικὴ») πρόκληση συζητήσεως. Ἄν ἡ ἱατρικὴ μου ιδιότης κατώρθωνε νὰ ἐπεκταθῆ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, τοῦτο θ' ἀποτελοῦσε τὴν πραγματικὴ ἱκανοποίηση τοῦ σκοποῦ τῆς ὁμιλίας μου. Οἱ ἀντιρρήσεις ἐπιβάλλονται συχνὰ στὶς θέσεις, χωρὶς αὐτὲς νὰ χάνουν τὴν σημασίαν τους, ἀφοῦ αὐτὲς ὀδηγοῦν στὴν ἐπικράτηση τῆς ὀρθότητος.

Ὅπωςδὴποτε, δὲν περιττεύει νὰ ἐπαναληφθῆ ἴσως καὶ σήμερα ὅτι ἡ τύχη τοῦ μέλλοντος, ὅσο κι ἂν πάντοτε ἡ μοῖρα κυριαρχῆ, βρίσκεται κατὰ μέγα μέρος στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου. Δυστυχῶς, ἐπιτρέπεται ἴσως ν' ἀνατραποῦν οἱ λόγοι τοῦ *Μεφιστοφελῆ* τοῦ *Goethe* καὶ νὰ ὑποστηριχθῆ πὸς ὁ «ἄνθρωπος εἶναι μέρος τῆς δυνάμεως πὸν ἐνῶ ἀποβλέπει πάντοτε πρὸς τὸ καλὸ καταλήγει συχνὰ στὸ ἀντίθετο».

Ὁ *Winston Churchill* ἐπιγραμματικώτατα διατύπωσε τὴν ὑποχρέωση τοῦ παρόντος ἀπέναντι τοῦ μέλλοντος μὲ τὴν φράση «*Τί θὰ ἄξιζε νὰ ζῆ κανεὶς ἂν δὲν προσπαθοῦσε νὰ διορθώσῃ τὸν κόσμον;*».